

Kuopion, Oulun ja Turun etunimistöä Ruotsin vallan ajalta

Riitta Rajasuu: *Kuopiossa, Oulussa ja Turussa 1725–1744 ja 1825–1844 syntyneiden kastenimet.* Publication of the University of Eastern Finland. Dissertation in Education, Humanities, and Theology No 43. Joensuu: University of Eastern Finland 2013. 226 s. ISBN 978-952-61-1105-6.

Riitta Rajasuun väitöskirja käsittelee kolmen eri puolilla maata sijaitsevan kaupungin – Kuopion, Oulun ja Turun – kastekirjojen etunimistöä 1700- ja 1800-luvulta. Väitöskirjassa tarkastellaan kahta 20 vuoden periodia, joilla on väliä sata vuotta. Molemmilla ajanjaksoilla valtakunnan virallinen kieli oli vielä ruotsi, mutta tutkimuksen kohteena olevissa kaupungeissa väestön pääosa oli näinä aikoina suomenkielisiä.

Rajasuu on asettanut tehtäväkseen selvittää mainituissa kaupungeissa syntyneiden lasten nimivarantoa, nimien rakennetta, moninimisyyttä ja nimiä perhekontekstissa eli nimien toistumista suvussa, kaksosten ja kolmosten nimiä ja aviottomien lasten nimiä. Tehtävän rajaus on selkeä, joskin suomenkielisten kannalta sikäli ongelmallinen, että heidän nimensä kirjattiin vieraskieliseen asuun eikä muukaan ole otettu aikaa, jolloin kirkonkirjojen kieli vaihtui suomeksi. Jos niin olisi tehty, se olisi selkiyttänyt nimien kirjoitusasujen ymmärtämistä, mutta luonnollisesti aiheuttanut lisätyötä.

Aihe ei ole helppo; se vaatii vanhojen käsialojen, asiakirjojen luonteen, nimisysteemien, nimien kirjaustapojen, kielsuhteiden ja nimien taustan tuntemusta sekä aineiston heterogeenisuuden ymmärtämistä ja historiatietoa. On menettävä sisälle menneisiin aikakausiin ja koetettava ymmärtää tehtyjä ratkaisuja

tapahtuma-ajan perspektiivistä, osattava erottaa nykypäivän suhtautumistapa eilisestä.

Kun selkeää esikuvaa historiallisiin asiakirjoihin kirjatun etunimistön käsitelyyn ei suomalaisessa kielitieteellisessä nimistöntutkimuksessa ja opetuksessa juuri ole ollut, Rajasuu on joutunut perehtymään ajankohtaan ja aiheeseen liittyvään ongelmanasetteluun pitkälti aineiston kautta. Miten erottaa nimet ja niiden kirjoitusasut toisistaan? Millä tavoin kirjoitetut asut voi vielä tulkita samaksi nimeksi, milloin on kyse kokonaan eri nimestä? Miten suhtautua ruotsin-, saksan-, ranskan- ja latinankielisiin kirjoitusasuihin? Mikä osuus kirjoitusasun valinnassa on papin äidinkielellä tai hänen mieltymyksellään tietynkielisiin nimiin? Entä mikä merkitys on nimenkantajan äidinkielellä?

Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto kattaa 20 301 lapsen 31 715 kastenimeä Kuopion, Oulun ja Turun evankelis-luterilaisten seurakuntien syntyneiden ja kastettujen luetteloista vuosilta 1725–1744 ja 1825–1844. Eri nimien määrä on luonnollisesti pienempi ja kirjoitusasujen tulkinnan vuoksi hankala määritellä.

Aineiston avulla on haettu vastauksia moniin erilaisiin kysymyksiin. Silti esimerkiksi nimikäytänteiden periytymisen ja maantieteellisen diffuusion eli alueellisen leviämisen tarkasteluun aineisto on suppea ja hajanainen, vaikka tekijä onkin paikoin käyttänyt myös muita lähteitä päätelmien tekemisessä. Aineisto-otosten lisääminen yhdellä tai kahdella uudella ajankohdalla ja paikkakunnalla, mah-

dollisesti lyhyemmät – esimerkiksi kymmenen tai viiden vuoden – aikajaksot ja useamman sukupolven tutkiminen olisivat auttaneet käytänteiden leviämisen ja niiden periytymisen tutkimuksessa. Jotta nimien periytymistä voisi tarkastella, nimenannossa olisi otettava huomioon myös pienestä nimivarannosta johtuva luonnollinen toistuminen ja ajalliset muoti-ilmiöt. Tätä olisi voitu tavoittaa esimerkiksi tutkimalla useampia sukupolvia ja vertaamalla yksittäisten nimien osalta periytymisen ja toistumisen todennäköisyyksiä.

Diffuusion suuntien tarkasteluun olisi puolestaan tarvittu maantieteellisesti laajempi aineisto ja uudennosten ja käytänteiden suosionvaihtelun havainnointiin ajallisesti tiheämpi seula. Tutkimuksesta jää vaikutelma, että kun tutkimuskohteiksi on valittu Kuopio, Oulu ja Turku, diffuusio nähdään melko suoraviivaisesti näiden kaupunkien välisenä. Ensimmäisellä jaksolla tarkastellaan koko Kuopion laajaa maalaispitäjää ja toisella vain vuonna 1775 perustettua Kuopion kaupunkia. Muita paikkakuntia ei oteta huomioon mahdollisina kulkusuuntina. Uudennosten syntyajankohta jää tavoittamatta, kun poikkileikkausperiodit ovat ajallisesti kaukana toisistaan. Tekijä on kyllä tietoinen näistä rajoituksista (s. 35–36) mutta pitäytynyt metodologisissa lähtökohdissaan.

Sen sijaan tutkimus antaa hyvän kuvan juuri näiden kaupunkien nimistöä sekä nimien ja kirjoitusasujen rakenteesta ja varioinnista mainittujen aikakausien kasteluetteloissa. Tutkimuksesta voi nähdä myös sen, miten kaupunkien nimivarannot ja nimikäytännöt kehittyivät, erosivat ja eriytyivät toisistaan tutkimusjaksoilla. – Tulevan tutkimuksen haasteeksi jää seurata nimenkantajia kirkonkirjojen kielen muutosvaiheessa sekä saman henkilön kastenimien ja myöhempien varianttien esiintymistä eri lähteissä. Tällä tavoin todelliset hypokoris-

mit eli tässä tapauksessa kansanomaiset suomen kielessä käytetyt muodot paljastuisivat alueittain ja ne osattaisiin yhdistää ruotsalaistettuihin kirjoitusasuihin ja päinvastoin.

Nimien rakenteen (tavuluku, suosittu johdostyyppi) tarkasteluun aineisto on määrällisesti hyvinkin riittävä. Käytetyn aineiston ongelmana on se, ettei suomenkielisen väestön nimiä kirjattu heidän äidinkieltensä vaan ruotsin, latinan tai muun kielen mallin mukaan. Rajasuu käsittelee tätä kielellistä ristiriitaa luvussa 1.4 ”Nimet hallintokielen ja nimenkantajan näkökulmasta”. Asia olisi ollut tärkeä huomioida myös aineiston esittelyn ”Lähdekritiikkiä”-osuudessa.

Nimien luokittelua vaikeuttaa nimiasujen variointi ja vakiintumaton ortografia, joiden aiheuttamia ongelmia Rajasuu onkin työssään kriittisesti käsitellyt. Kirjoittaja on muun muassa pohtinut, kuinka hyvin vieraskieliseen asuun kirjattujen nimien tavuluku vastaa todellisuudessa käytetyn nimen tavumäärää esimerkiksi viskurilain toteutumisen kannalta (*Brynolf Isaac* pro ”Bruno Iisakki”) (s. 141). Tulokset esitetään silti kirjoitusasujen mukaisina (esim. luvut 6.1.2 ”Yhdistelmien rakenne” ja 6.2.5 ”Yhdistelmien rytmi suhteessa viskurilakiin”). Toisenlainen lähestymistapa olisikin ollut hankala.

Käsitteellinen selkeys

Rajasuu määrittelee tutkimuksessaan *viralliseksi nimeksi* ’nimen toiskielisen kirjallisen asun, jonka kirjuri on kirjannut syntyneiden ja kastettujen luetteloon kunkin syntyneen kohdalle’ (s. 2–3). Hän tosin toteaa saman henkilön nimen varioivan eri dokumenteissa ja mainitsee (s. 3), että termit virallinen ja epävirallinen nimi eivät ole yhteismitallisia eri aikakausina. Silti käsitteen *virallinen nimi* ulottaminen aikaan, jolloin sitä ei tunnettu sellaisena kuin nykyään, on ongelmallista: pelkkä *kastekirjaan kirjattu nimi*

tai *kirjoitusasu* olisi riittänyt. Termin *virallinen nimi* käyttö kyseisistä ajoista edellyttäisi, että kaikki saman nimen eri variantit – vähintäänkin samasta henkilöstä eri asiakirjoissa käytetyt variantit – tulkittaisiin samaksi nimeksi. Lisäksi määritelmässä käytetty ilmaus *toiskielinen asu* on harhaanjohtava silloin, kun on kyse ruotsinkielisten henkilöiden nimistä.

On siis valittava, lasketaanko nimiä vai kirjoitusasuja. Rajasuu on toki havainnut asian ja normalistanut nimiä jonkin verran valitsemalla perusmuodoksi ”kaupunkien yleisimmän variantin” (s. 29). Näin eri nimiksi ovat päätyneet esimerkiksi *Casimir* ja *Cassemir* (s. 92), *Regina* ja *Rigina* sekä *Christopher* ja *Christophorus* (s. 203–209). Virallisen nimen käsitteen selvempi avaaminen olisi kuitenkin sekä nimivarianttien arvioinnin että tulevan tutkimuksen kannalta keskeistä, sillä niin nimistön-, suku- kuin historiantutkimuksessa aiempien vuosisatojen ”oikeilla” ja ”virallisilla nimillä” tulkitaan usein olleen samat kriteerit kuin nykyään, nimilain ja tarkan väestökirjanpidon aikaan. Sivulla 138 mainitaan lisäksi käsite *epävirallinen variantti*, jonka merkitys tässä kontekstissa jää epäselväksi.

Kirjoittaja esittelee myös muuta aiheeseen liittyvää termistöä. Käytetyistä termeistä ja asiansanoista on koottu loppuun erillinen hakemisto sivunumeroineen. Kun tutkimuskohteena on henkilönimistö, sen kansalliseen ja kansainväliseen termistöön ja tutkimukseen olisi kuitenkin voinut perehtyä syvällisemmin. Olennaiset termit tulevat selviksi ja esiin, mutta epätarkkuutta on esimerkiksi käsitteessä *päänimi* (s. 3), joka ei ole yksioikaisesti etunimen vastine, ja termissä *sekundaaripatronymi*, jonka tulkinta käytännössä (esimerkkitapauksena *Larsen Son Lars*) horjuu. Myös *kärkinimen* ja *suosikkinimen* olisi voinut eriyttää.

Tutkimuksissa vakiintuneesti käytettyä termistöä on julkaistu sekä suomeksi (mm. Kiviniemen, Pitkäsen & Zilliacuk-

sen *Nimistöntutkimuksen terminologia* 1974) että keskeisimmissä nimistöntutkimuksen käsikirjoissa omina hakemistoinaan sekä kansainvälisen nimistöntutkijain yhteisön ICOSin internetsivulla. Tässä työssä olisi selvästi ollut apua esimerkiksi termien *kantanimi* ja *variantti* johdonmukaisesta käytöstä. Peruskäsitteiden *henkilönnimi* ja *etunimi* määritelmät on poimittu *Kielitoimiston sanakirjasta*, joka on toissijainen, yleiskielistä käyttöä kuvaava lähde eikä anna termien tieteenalakohtaisia määritelmiä.

Tutkimusmetodologia ja -menetelmät

Rajasuu on valinnut teoreettisiksi viitekehysiksi biografis-genealogisen menetelmän ja Everett M. Rogersin innovaatioiden diffuusioiteorian. Kielitieteellisiä metodeja ovat nimien rakenteelliset erittelyt, joita esitellään tilastollisesti. Rajasuu esittelee menetelmänsä asiallisesti ja ymmärrettävästi. Hän myös soveltaa teorioita aineistoonsa, esimerkiksi kaksinimisyyden leviämisen osalta.

Rajasuu määrittelee innovaation hieinan poikkeuksellisella tavalla seuraavasti: ”Jälkimmäisen periodin nimiin liittyvät uutuudet tulkitaan innovaatioiksi, joiden vastaanottoa käsittelemällä alueellisenä että sosiaalisena ilmiönä” (s. 2). Myöhemmin (esim. s. 98) hän toteaa uudestaan muotiin tulleen nimen tai nimityylin olevan innovaatio, vaikka kyse olisi yksittäisten nimien tai tapojen *suosionvaihtelusta*, ei varsinaisista uudennoksista. Vaikka aineisto on rajattu kolmen eri puolilla maata sijaitsevan kaupungin nimistöön, innovaation tarkasteluun olisi helposti saanut yleisvaltakunnallista aspektia hyödyntämällä Suomen Sukututkimusseuran HisKi-tietokantaa. Uniikkimissä (esim. *Blondina*, *Andrette*, *Bleckertina*) sen käyttö olisi laajentanut näköalaa.

Tutkimusaineisto on laaja ja mahdollistaa kvantitatiivisen tutkimuksen.

Rajauksien vuoksi laadullinen pitkittäis-tutkimus on kuitenkin jäänyt taka-alalle. Etunimien todellisen periytymisen osuus sukujatkumossa jää väitöskirjassa osoittamatta, joskin samanimisyydestä lasten ja heidän vanhempinsa kesken on esimerkkejä. Esimerkiksi *Olofin* poikkeuksellinen suosio Kuopiossa (s. 61, 176) olisi kaivanut ajallisesti ja maantieteellisesti laajempaa vertailuaineistoa ilmiön luotettavuuden varmistamiseksi.

Tulosten esittely ja johtopäätökset

Tutkimuksen rakenne on selkeä. Taus-toituksen yhteydessä esitellään muun muassa tutkimuksen tavoitteet, katsaus aiempaan tutkimukseen, tutkimuskoh-teet, tutkimusajakauden kielellistä tilannetta, aineisto, termistö ja menetelmät. Sen jälkeen seuraavat temaattiset luvut nimivarannosta ja sen kehitymisestä, nimien rakenteesta, moninimisyydestä ja nimien valinnasta erilaisissa perhetilan-teissa. Osansa saavat niin uniikkinitmet kuin nimiyhdistelmät, kaksosten nimet, aviottomien lasten nimet, nimivarannon kasvu sukupuolittain ja käyttöön tulleiden uusien nimien motiivit.

Mukana on myös yhteiskunnallinen näkökulma, sillä tutkimuksessa tarkas-tellaan lisäksi nimenantoa eri sosiaali-ryhmissä. Uusien nimien, nimityyppien ja moninimisyyden omaksumisen kulku-suunta ylemmiltä koulutetuilta ja ulko-maisia kontakteja omaavilta ryhmiltä alempiin sosiaalisiin kerrostumiin tu-lee kautta linjan selvästi esille. Rajasuu osoittaa esimerkiksi, että kaksinimisyy-s kasvoi tutkimuspaikkakunnilla sadassa vuodessa 5:stä 84 prosenttiin. Tutkimuk-sen mukaan kaksinimisyyys on innovaa-tio, joka alkaa levitä 1700-luvulla ylem-missä yhteiskuntaluokissa. 1800-luvulla se ulottui näissä kaupungeissa jo kaikkiin kansankerroksiin, joskin Oulussa moni-nimisyyttä vierottiin pisimpään. Oulu oli muutenkin jälkimmäisellä periodilla

Kuopiota konservatiivisempi omaksu-maan uusia nimikäytäntöjä. Kun kaksi-nimisyyys oli yleistynyt, ylemmät luokat alkoivat käyttää erottautumiseen kolmi-nimisyyttä ja harvinaisia nimiä, lähinnä tyttöjen nimeämisessä.

Lopuksi

Tutkimus tuo konkreettisen lisän Kuo-pion, Oulun ja Turun etunimistön koostumuksen ja kehityksen selvittämiseen. Jotta voisimme rakentaa tarkemman ko-konaiskuvan etunimistöstä esikristillisen ajan yksilönnimistöstä nykypäivään, tarvitsemme yhä eri vaiheisiin paneutuvia selvityksiä.

Väitöskirjan kieli on sujuvaa ja help-polukuista, jopa niin, että historialli-sia oloja on paikoin kuvattu hieman oi-koen: esimerkiksi ”Aineistoni ainoa venä-läisnimi on Oulussa ja Turussa tavattava *Alexander*.” (s. 91); ”Ruotsista tulleet ylä-luokkaiset suvut ja korkeassa asemassa olleet puhuivat äidinkielenään ruotsia, rahvaan kotikielenä oli suomi.” (s. 176); ”Kuopio muuttuu 1700-luvun lopulla laa-jasta maalaispitäjästä pieneksi kaupun-giksi” (s. 181). Vaikka tällaisia yksinker-taistuksia tutkimuksessa on, ne eivät si-nänsä vaikuta tutkimusaineiston esitte-lyyn ja siitä tehtäviin johtopäätöksiin.

Myös otsikointi on informatiivista. Taulukoita ja kuvioita on 115, ja niiden kautta annetaan lukijalle mahdollisuus arvioida päätelmiä itsekkin. Tutkimuk-sessa on monta teemaa, joiden tulokset ja havainnot tulevat esille paitsi eri luvuissa myös tiivistetysti ja hyvin ryhmitellen lo-pun luvussa ”Kokoavaa pohdintaa”.

Kun Rajasuun tutkimus perustuu itse läpikäytyyn alkuperäisaineistoon, sen ko-koaminen ja selvittäminen on vaatinut aikaa ja kärsivällisyyttä. Tutkija ei sorru yleistyneeseen oman työn ainutlaatuisuuden ylikorostamiseen, vaan esittelee ai-neistonsa ja tuloksensa asiallisesti ja ha-vainnollisesti. Rivien välistä välittyy kuva,

että työtä on tehty antaumuksella. Väit-
telijän sanoin tutkimuksen kohteena ol-
leista lapsista oli tullut kuin omia lapsia.

SIRKKA PAIKKALA
etunimi.sukunimi@kotus.fi

Lähteet

ICOS = The International Council of Ono-
mastic Sciences. <http://www.icosweb.net/>

index.php/terminology.html.

Kielitoimiston sanakirja. Osat 1–3. Kolmas,
uudistettu painos. Kotimaisten kielten
keskuksen julkaisuja 170. Helsinki: Koti-
maisten kielten keskus 2012.

KIVINIEMI, EERO – PITKÄNEN, RIT-
VA LIISA – ZILLIACUS, KURT 1974:
Nimistöntutkimuksen terminologia.
Castrenianumin toimitteita 8. Helsinki:
Castrenianum.

Tutkimus koodinvaihdon konstruktioista suomi–viro-keskustelussa

Maria Frick: *Emergent bilingual construc-
tions. Finnish-Estonian codeswitching in
interaction*. Helsinki: University of Helsinki
2013. 293 s. ISBN 978-952-10-9018-9.

Maria Frickin tuore artikkeliväitöskirja käsittelee koodinvaihtoa ainakin kahdesta näkökulmasta: Toisaalta väitöskirjassa pohditaan koodinvaihdon tehtäviä vuorovaikutuksessa. Toisaalta tarkastellaan kaksikielisten konstruktioiden rakentumista tilanteissa, joissa mahdollisia kieliä ovat viro ja suomi. Suomen ja viro-
ron välinen koodinvaihto on monikielises-
sä maailmassamme tärkeä aihe, koska
Suomi ja Viro ovat nykyaikana monikult-
tuurisia ja monikielisiä yhteiskuntia, joi-
den asukkaiden kielellinen identiteetti ja
tavallinen arkikeskustelu toimivat usein
eri kieliä yhdistäen. Virolaisten kielen-
käyttöä Suomessa on jo aikaisemmin väi-
töskirjassaan tutkinut Kristiina Praakli
(2009). Maria Frickin väitöskirja suoma-
laisten kielenkäytöstä Virossa antaa pal-
jon uutta tietoa toisinpäin tapahtuvasta
koodinvaihdesta, mutta avaa myös aivan
uusia näkökulmia monikielisyteen. On

ilahduttavaa, että suomen ja viro-
n käyttö samassa keskustelussa näyttää kiin-
nosta-
van juuri nyt useita keskusteluntutkijoita
(ks. myös Härmävaara, Vatanen & Frick
2013).

Väitöskirjassa on neljä itsenäistä ar-
tikkelia, joista kukin keskittyy yhteen
koodinvaihdon ilmiöön ja jotka perus-
teellinen johdanto sitoo kokonaisuudeksi.
Artikkelit ovat ilmestyneet vuosina 2009–
2013. Kaksi niistä on julkaistu laajalevik-
kisissä kansainvälisissä aikakauslehdissä
Pragmatics (Frick 2013) ja *Multilingua*
(Frick & Riionheimo 2013), kaksi lähinnä
suomalais-ugrialaisten kielten tutkimuk-
seen keskittyvissä julkaisuissa *Folia Ura-
lica Debreceniensia* (Frick 2009) ja *Lähi-
võrdlusi. Lähivertailuja* (Frick 2010).

Lähisukukielten välinen koodinvaihto vuorovaikutuksena ja systeemisenä ilmiönä

Koodinvaihtoa lähestytään väitöskirjassa
sekä vuorovaikutustoiminnan että kieli-
systeemin kannalta. Molempiin näkö-
kulmiin on aineistona käytetty pääasiassa